

MÜASİR İQTİSADİYYATDA RƏQƏMSAL MÜHASİBAT UÇOTUNUN ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Elxan BODUROV

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Bakı, Azərbaycan

*Yazışılan müəllif: e05644254@gmail.com

NƏŞR TARİXİ:

Qəbul edilmə tarixi:
03.03.2026

Nəşr edilmə tarixi:
17.03.2026

AÇAR SÖZLƏR:

Rəqəmsal mühasibat uçotu, e-mühasibat, rəqəmsal transformasiya, elektron imza, elektron vergi sistemi, insan kapitalı.

XÜLASƏ

Məqalədə müasir iqtisadiyyat şəraitində rəqəmsal mühasibat uçotunun rolu və əhəmiyyəti araşdırılmış, Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotunun formalaşma mexanizmləri, mövcud vəziyyəti və inkişaf perspektivləri elmi baxımdan təhlil edilmişdir. Tədqiqatda əsaslandırılır ki, rəqəmsal mühasibat uçotu yalnız texnoloji alətlərin tətbiqi ilə məhdudlaşmır, hüquqi-institusional baza, texnoloji platformalar, hüquqi etibarlılıq mexanizmləri (elektron imza və rəqəmsal identifikasiya) və insan kapitalının sinxron fəaliyyəti nəticəsində formalaşan vahid idarəetmə sistemi kimi çıxış edir.

Tədqiqatın metodoloji əsasını normativ-hüquqi sənədlərin təhlili, beynəlxalq elmi ədəbiyyatın tematik və semantik analizi, deskriptiv statistik metodlar və konseptual modelləşdirmə təşkil edir. "Mühasibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu və ona edilmiş dəyişikliklər, Prezident fərmanları, Dövlət Vergi Xidmətinin normativ sənədləri, Dövlət Statistika Komitəsinin və Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin statistik məlumatları tədqiqatın əsas informasiya bazasını formalaşdırmışdır.

Tədqiqat nəticəsində "Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotu ekosistemi" konseptual modeli işlənmiş və rəqəmsal mühasibat uçotunun hüquqi mühit, texnoloji infrastruktur, elektron imza və identifikasiya mexanizmləri, eləcə də insan kapitalı arasında qarşılıqlı asılılıq əsasında fəaliyyət göstərən inteqrasiya olunmuş sistem olduğu göstərilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, e-invoice, e-tax, ERP sistemləri, Asan İmza və SİMA platformaları rəqəmsal mühasibat uçotunun operativliyini, şəffaflığını və hüquqi etibarlılığını əhəmiyyətli dərəcədə artırır.

Eyni zamanda, tədqiqat rəqəmsal mühasibat uçotunun tətbiqində mövcud olan əsas problemləri-kibertəhlükəsizlik risklərini, məlumat məxfiliyinin qorunması zərurətini, texnoloji asılılığı və mühasibat kadrlarının rəqəmsal bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə olan ehtiyacı da üzə çıxarmışdır.

Nəticə etibarilə, məqalədə sübut edilir ki, rəqəmsal mühasibat uçotu Azərbaycanda tək-cə texniki modernləşmə prosesi deyil, maliyyə idarəetməsinin səmərəliliyini artıran, şəffaflığı gücləndirən və rəqəmsal iqtisadiyyatın institusional əsaslarını möhkəmləndirən strateji transformasiya mexanizmidir.

GİRİŞ

Son dövrlərdə iqtisadiyyatda rəqəmsallaşma meyillərinin artması biznes və informasiya mühitini olduqca sürətli şəkildə transformasiya etmişdir. Bu da öz növbəsinə mühasibat uçotu nəzəriyyəsinin fundamental dəyişikliklərini zəruriləşdirdi. Rəqəmsallaşma ilə birlikdə gələn dəyişikliklərə uyğunlaşmaq üçün mühasibat uçotunun nəzəri və metodoloji baxışları inkişaf etməli oldu (Kupenova və b., 2020). Nəticədə ənənəvi mühasibat uçotu mexanizmləri mərhələli şəkildə elektron platformalarla əvəz olundu, məlumatların toplanması, emalı və ötürülməsi real vaxt rejiminə yaxınlaşdırıldı (Deshmukh, 2006).

Rəqəmsallaşma müasir mühasibat uçotu və audit sistemlərinin səmərəliliyinin artırılmasında əsas strateji amillərdən biridir. Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi maliyyə məlumatlarının avtomatlaşdırılmış şəkildə toplanmasını, emalını və təhlükəsiz saxlanılmasını təmin etməklə, hesabatların şəffaflığını və etibarlılığını yüksəldir. Bu yanaşma mühasibat uçotunu yalnız texniki qeydiyyat funksiyasından çıxararaq, operativ qərarverməni dəstəkləyən və idarəetmə proseslərini gücləndirən strateji informasiya sisteminə çevirir (audit.gov.az). Elektron qaimə-fakturalar (e-invoice), elektron vergi sistemləri (e-tax), elektron imza mexanizmləri (e-signature), ERP sistemləri və bulud texnologiyaları mühasibat uçotunu təşkilatın digər funksional sahələri ilə vahid informasiya

mühitində birləşdirir (e-tax.gov.az). Bu isə maliyyə idarəetməsində çevikliyi, nəzarət imkanlarını və analitik potensialı gücləndirir.

Azərbaycanda rəqəmsallaşma dövlət siyasətinin əsas prioritet istiqamətlərindən biri kimi formalaşmışdır. “Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”, “Rəqəmsal inkişaf konsepsiyası” və “Mühasibat uçotu haqqında” Qanuna edilmiş dəyişikliklər mühasibat uçotunun elektron formada aparılmasını normativ hüquqi müstəvidə təsbit edir. Xüsusilə e-accounting informasiya sisteminin yaradılması, e-tax platformaları, e-invoice mexanizmləri, “Asan İmza”, “Sima İmza” və “Sima Token” kimi rəqəmsal identifikasiya vasitələrinin tətbiqi mühasibat uçotunun hüquqi, texnoloji və institusional əsaslarını gücləndirir. Bu yanaşma rəqəmsal mühasibat uçotunu könüllü innovasiya səviyyəsindən çıxararaq dövlət tərəfindən tənzimlənən sistemli mexanizmə çevirir (İnnovasiyalar Mərkəzi).

Eyni zamanda, müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi mühasibat uçotu proseslərində avtomatlaşdırmanı genişləndirərək məlumat mübadiləsinin operativliyini və dəqiqliyini təmin edir. Elektron sistemlər arasında inteqrasiya imkanları ənənəvi üsullarla toplanmış məlumatların və ya müxtəlif elektron mənbələrdən əldə olunan hesab-fakturaların əl ilə sistemə daxil edilməsi ehtiyacını minimuma endirir. Nəticədə, mühasiblərin texniki əməliyyatlara sərf etdiyi vaxt azalır, onların diqqəti daha çox analitik təhlilə, qərarların dəstəklənməsinə və maliyyə idarəetməsinin səmərəliliyinin artırılmasına yönəlir. Rəqəmsallaşma mühasibat prosedurlarını sadəcə sürətləndirmir, eyni zamanda mühasibat funksiyalarını təşkilatın digər prosesləri (satınalma, logistika, HR, satış və s.) ilə inteqrasiya etməklə maliyyə idarəetməsində dəqiqlik və effektivliyi artırır (Prasetianingrum & Sonjaya, 2024). Bu isə mühasibat uçotunun rəqəmsallaşmasının həm əməliyyat, həm də strateji səviyyədə təşkilatların fəaliyyətinə müsbət təsir göstərdiyini nümayiş etdirir (Gulin və b.,2019).

İnformasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı peşəkar mühasibin rolunu mahiyyət etibarilə dəyişmiş və bu peşəni daha çox analitik, strateji və idarəetmə yönümlü fəaliyyət sahəsinə çevirmişdir. Müasir dövrdə mühasib yalnız maliyyə məlumatlarının uçotunu aparıcı icraçı şəxs deyil, eyni zamanda mühasibat informasiya sistemlərinin formalaşdırılmasında, idarə olunmasında və davamlı təkmilləşdirilməsində fəal iştirak edən əsas subyektlərdən biri kimi çıxış edir. Bu baxımdan, mühasibatlıq peşəsinin davamlı inkişafı informasiya texnologiyalarını dərinlənən mənimsəyən, rəqəmsal bacarıqlara malik olan və peşəkar biliklərini daimi yeniləyən mütəxəssislərin hazırlanmasını zəruri edir (Gulin və b.,2019).

Cədvəl 1

İnternet və Elektron Ticarətin Biznes Proseslərinə və Mühasibat Uçotuna Təsiri

Subyekt / Funksiya sahəsi	İnternet və e-ticarətin təsir istiqamətləri	Mühasibat uçotuna təsiri
Müştəri	CRM sistemləri Tələb proqnozlaşdırılması Sifarişlərin elektron idarə olunması Onlayn satış platformaları	Satış gəlirlərinin avtomatik uçotu Debitor borclarının real vaxt rejimində izlənməsi Müştəri əməliyyatlarının şəffaf və dəqiq qeydiyyatı
Müəssisə (Daxili proseslər)	Mühasibatlıq və maliyyə sistemləri Yekun maliyyə hesabatlarının elektron hazırlanması Daxili nəzarət və audit sistemləri Xərclərin uçotunun avtomatlaşdırılması	Elektron mühasibat uçotu Avtomatlaşdırılmış maliyyə hesabatları Daxili audit proseslərinin rəqəmsallaşdırılması Operativ və etibarlı məlumat axını
Təchizatçı	İstehsalın planlaşdırılması sistemləri Material ehtiyatlarının elektron idarə olunması Nəqliyyat və paylama sistemləri	Kredit borclarının avtomatik uçotu Anbar və ehtiyatların dəqiq uçotu Satınalma əməliyyatlarının inteqrasiya olunmuş uçotu

Mənbə: Deshmukh, 2006, s. 45 (əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir)

İnternet və elektron ticarət biznes subyektləri arasında əlaqələri köklü şəkildə dəyişdirmiş və mühasibat uçotunun bütün mərhələlərinə birbaşa təsir göstərmişdir. Şəkil 1-də göstəriləyi kimi, müştəri, müəssisə və təchizatçı arasında qurulan rəqəmsal əlaqələr mühasibat məlumatlarının real vaxt rejimində toplanmasını, emalını və təhlilini mümkün etmişdir. Bu işə mühasibat uçotunu ənənəvi qeyd etmə funksiyasından çıxararaq, idarəetməni dəstəkləyən strateji informasiya sisteminə çevirmişdir.

Məqalənin məqsədi rəqəmsallaşmanın mühasibat uçotu funksiyalarına təsiri, Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotunun formalaşmasının və cari vəziyyətinin təhlili və yaranan perspektivləri təhlil etməkdir. Ədəbiyyatda rəqəmsal mühasibat uçotu əsasən texnoloji və peşəkar transformasiya aspektindən öyrənilmişdir, lakin onun hüquqi-institusional baza, elektron identifikasiya mexanizmləri və insan kapitalı ilə birlikdə vahid “ekosistem” kimi modelləşdirilməsi xüsusilə Azərbaycan kontekstində sistemli şəkildə aparılmamışdır.

Bu baxımdan, məqalənin əsas elmi yeniliyi Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotunun ilk dəfə “ekosistem modeli” kimi konseptuallaşdırılmasıdır. Təklif olunan model rəqəmsal mühasibat uçotunu ayrı-ayrı texnoloji tətbiqlər məcmusu deyil, qarşılıqlı asılılıq əsasında fəaliyyət göstərən vahid institusional-texnoloji idarəetmə sistemi kimi izah edir.

METODOLOGİYA

Bu tədqiqatda rəqəmsal mühasibat uçotunun nəzəri əsasları, hüquqi-institusional mexanizmləri və Azərbaycanda tətbiqinin cari vəziyyəti kompleks elmi yanaşma əsasında araşdırılmışdır. Tədqiqat keyfiyyət yönümlü sənəd və mətn analizi ilə deskriptiv statistik təhlilin vəhdətinə əsaslanır. Metodoloji baxımdan iş üç əsas istiqamət üzrə qurulmuşdur:

1. rəqəmsal mühasibat uçotunun hüquqi və institusional bazasının təhlili,
2. beynəlxalq elmi ədəbiyyat əsasında konseptual və tematik ümumiləşdirmə,
3. rəqəmsallaşmanın ümumi vəziyyətinin statistik göstəricilər əsasında qiymətləndirilməsi.

Tədqiqatda aşağıdakı metodlardan istifadə edilmişdir:

Normativ-hüquqi sənədlərin təhlili metodu

Bu metod vasitəsilə “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa edilmiş dəyişikliklər, Prezident fərmanları, Dövlət Vergi Xidmətinin normativ sənədləri, e-Taxes portalına dair qaydalar və e-mühasibat sisteminin yaradılmasına dair hüquqi aktlar araşdırılmışdır. Məqsəd rəqəmsal mühasibat uçotunun Azərbaycanda hüquqi və institusional əsaslarını müəyyən etmək, onun dövlət tərəfindən tənzimlənən sistem kimi formalaşma xüsusiyyətlərini elmi baxımdan əsaslandırmaq olmuşdur.

Ədəbiyyat icmalı və tematik təhlil metodu

Beynəlxalq elmi mənbələr (Kupenova və b., 2020; Deshmukh, 2006; Gulin və b., 2019; Prasetianingrum & Sonjaya, 2024; Badria & Hasanah, 2024 və s.) əsasında rəqəmsal mühasibat uçotunun yenilikləri, üstünlükləri, tətbiq sahələri və yaratdığı problemlər tematik təhlil metodu ilə sistemləşdirilmişdir. Bu yanaşma nəticəsində rəqəmsal mühasibat uçotunun əsas tematik blokları – texnoloji infrastruktur, hüquqi etibarlılıq, məlumat təhlükəsizliyi, insan kapitalı, mühasibat peşəsinin transformasiyası və idarəetmədə rolu müəyyən edilmişdir.

Deskriptiv statistik təhlil metodu

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin “Azərbaycanda rəqəmsal inkişaf – 2025” hesabatı və Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin statistik məlumatları əsasında ölkədə internetdən istifadə səviyyəsi, rəqəmsal infrastrukturun inkişafı, müəssisələrdə İKT-dən istifadə imkanları qiymətləndirilmişdir. Statistik məlumatlar kəmiyyət modelləşdirməsi deyil, deskriptiv yanaşma ilə, yəni faizlər, nisbətlər və ümumi meyllər əsasında şərh olunmuşdur. Bu yanaşma rəqəmsal mühasibat uçotunun tətbiqi üçün sosial-texnoloji bazanın yetkinlik səviyyəsini əsaslandırmağa xidmət etmişdir.

Konseptual modelləşdirmə metodu

Məqalədə təqdim olunan “Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotu ekosistemi” konseptual modeli sistem yanaşması əsasında formalaşdırılmışdır. Model hüquqi-institusional baza, texnoloji

alətlər, elektron imza və identifikasiya mexanizmləri, insan kapitalı və maliyyə idarəetməsində nəticələr arasındakı qarşılıqlı əlaqələri vizuallaşdırmaq məqsədi daşıyır.

Tədqiqatın informasiya bazası:

Tədqiqatın informasiya bazasını aşağıdakı mənbələr təşkil etmişdir:

- beynəlxalq elmi jurnallarda dərc olunmuş məqalələr və monoqrafiyalar
- “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu və ona edilmiş dəyişikliklər;
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları;
- Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinin rəsmi məlumatları və e-Taxes portalı;
- ASAN İnnovasiya Mərkəzinin (“Asan İmza”) rəsmi resursları;
- SIMA rəqəmsal identifikasiya və elektron imza platformasına dair rəsmi mənbələr;
- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin statistik hesabatları;
- Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin açıq statistik bazaları və illik hesabatları.

Rəqəmsal mühasibat uçotu

Rəqəmsal mühasibat uçotu müasir müəssisələrdə əl ilə icra olunan və kağız əsaslı uçot proseslərinin avtomatlaşdırılmış elektron sistemlərlə əvəz olunmasını, habelə uçotla bağlı əməliyyat və qərarvermə proseslərinin rəqəmsal müstəvidə idarə edilməsini əhatə edir (Badria və Hasanah, 2024). Müasir proqram təminatları (1C, SAP, Oracle Financials, Microsoft Dynamics 365, QuickBooks, Xero və s.) mühasibat uçotunun qarşılıqlı əlaqəli sahələrinin vahid sistem üzərindən idarə olunmasına imkan yaradır, menecment üçün operativ qərarvermə mexanizmini gücləndirir və idarəetmə proseslərinin optimallaşdırılmasını təmin edir. Bu cür avtomatlaşdırma nəticəsində sənədləşmə işinə sərf olunan vaxt azalır, arifmetik səhvlərin qarşısı alınır və böyük həcmdə məlumatların qısa müddətdə işlənməsi mümkün olur.

Rəqəmsal mühasibat uçotunun tətbiqi bir sıra mühüm üstünlüklər yaradır:

- məlumat dövriyyəsinin sürətlənməsi;
- məlumatların etibarlılığının və təhlükəsizliyinin artması;
- əmək məhsuldarlığının yüksəlməsi;
- məhsulun maya dəyərinin daha dəqiq hesablanması;
- kağız dövriyyəsinin minimuma endirilməsi;
- beynəlxalq maliyyə və mühasibat standartlarına uyğunlaşma imkanlarının genişlənməsi;
- vergi və büdcə ödənişləri üzrə kənarlaşmaların qarşısının alınması (Shirinov, 2020)

Bununla yanaşı, rəqəmsallaşma müəyyən risk və çağırışlar da yaradır. Avtomatlaşdırmanın genişlənməsi bəzi iş yerlərinin ixtisarına səbəb ola bilər, informasiya təhlükəsizliyi problemləri yarana bilər və müəssisələrin proqram təminatlarından asılılığı güclənə bilər. Həmçinin, internet infrastrukturunun zəifliyi və yüksək ixtisaslı kadr çatışmazlığı rəqəmsal mühasibat sistemlərinin effektiv tətbiqinə maneə yaradan əsas amillərdən hesab olunur (Shirinov, 2020).

Elektron Məlumat Mübadiləsi (EDI- *Electronic Data Interchange*) və Elektron Fond Transferi (EFT- *Electronic Funds Transfer*) sistemlərinin inkişafı mühasibat məlumatlarının rəqəmsal mühitdə ötürülməsi və emalı prosesinin formalaşmasında ilkin və strateji mərhələ kimi qiymətləndirilə bilər. EDI müəssisələr arasında kommersiya sənədlərinin (hesab-fakturalar, sifariş formaları, müqavilələr, çatdırılma sənədləri və s.) standartlaşdırılmış elektron formatda, insan müdaxiləsi olmadan, birbaşa informasiya sistemləri vasitəsilə ötürülməsini təmin edən texnologiyadır. EFT isə maliyyə vəsaitlərinin bank sistemləri arasında elektron kanallar vasitəsilə sürətli və təhlükəsiz şəkildə köçürülməsini mümkün edən mexanizmdir. Hər iki sistem maliyyə əməliyyatlarının avtomatlaşdırılması, məlumatların dəqiqliyinin artırılması və əməliyyat xərclərinin azaldılması baxımından mühasibat uçotunun rəqəmsallaşmasında mühüm rol oynamışdır (Deshmukh, 2006).

Azərbaycanda İKT sektorunun inkişafını sürətləndirmək məqsədilə bir sıra strateji sənədlər və dövlət proqramları qəbul edilmişdir. Bunlara “Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”, “İnformasiya cəmiyyətinin inkişafı üzrə Milli Strategiyanın icrası üzrə Dövlət Proqramı”,

“Telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi” və “Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası” daxildir. Bu sənədlər ölkədə rəqəmsal infrastrukturun gücləndirilməsini, elektron xidmətlərin genişləndirilməsini və rəqəmsal iqtisadiyyatın formalaşdırılmasını hədəfləyərək mühasibat uçotu və maliyyə idarəetmə sistemlərinin rəqəmsallaşması üçün mühüm institusional baza yaradır.

2025-ci ilin aprelində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən “Mühasibat uçotu haqqında” Qanunda dəyişikliklərin edilməsi və bu dəyişikliklərin tətbiqini təmin etmək məqsədi ilə müvafiq fərmanın imzalanması mühasibat uçotunun rəqəmsal transformasiyası istiqamətində institusional addım kimi qiymətləndirilə bilər. Fərmana əsasən, “e-mühasibat” informasiya sisteminin yaradılması, onun “Hökumət buludu”-nün strukturuna inteqrasiyası və mühasibat uçotunun elektron formada aparılması üçün inzibati-təşkilati tədbirlər müəyyən edilir. Bu, mühasibat uçotunun rəqəmsal transformasiyasını təmin etməklə region müəssisələri və təşkilatlarının maliyyə hesabatlarının idarə olunmasında şəffaflığın, səmərəliliyin və standartlaşmanın yüksəldilməsinə imkan verəcəkdir, beləliklə, rəqəmsallaşma proseslərinin institusional və texnoloji komponentlərinin gücləndirilməsinə töhfə verir (president.az).

Azərbaycan iqtisadiyyatında da rəqəmsal mühasibat uçotunun cari vəziyyətini qiymətləndirməzdən əvvəl, rəqəmsallaşmanın cari vəziyyətinə nəzər salmaq lazımdır. Dövlət Statistika Komitəsinin “Azərbaycanda rəqəmsal inkişaf - 2025” hesabatına əsasən, ölkədə internetə çıxış və rəqəmsal xidmətlərdən istifadə səviyyəsi artıq kütləvi xarakter almışdır. 2024-cü ildə əhalinin hər 100 nəfərinə düşən internet istifadəçilərinin sayı 91 nəfərə çatmışdır, aktiv mobil genişzolaqlı internet abunəçiləri isə 90,4 nəfər təşkil etmişdir. Sabit genişzolaqlı internet abunəçilərinin sayı da sürətlə artaraq hər 100 nəfərə 22,7 abunəçiyə yüksəlmişdir. Bu göstəricilər ölkədə rəqəmsal mühitin artıq baza infrastruktur səviyyəsini keçərək institusional və iqtisadi tətbiqlər üçün yetkin mərhələyə çatdığını göstərir. Mühasibat uçotunun rəqəmsallaşması üçün əsas olan yüksək sürətli internet, məlumat ötürülmə imkanları və istifadəçi bazası artıq formalaşmışdır (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2025).

2024-cü ildə ev təsərrüfatlarının 77,5%-i kompüterə, 90,2%-i internetə, 94,8%-i isə mobil telefona malik olmuşdur. Eyni zamanda əhalinin 83,2%-i kompüterdən, 90,8%-i isə internetdən aktiv istifadə etmişdir. Bu fakt göstərir ki, rəqəmsallaşma təkcə texnoloji deyil, həm də sosial prosesdir və cəmiyyətin böyük hissəsi artıq rəqəmsal bacarıqlara yiyələnmişdir. Mühasibat uçotunun elektronlaşdırılması üçün əsas şərtlərdən biri olan insan resurslarının rəqəmsal savadlılığı Azərbaycanda real statistik baza ilə təsdiqlənir. Bu isə rəqəmsal mühasibat uçotunun tətbiqinin sosial baxımdan mümkün və dayanıqlı olduğunu sübut edir.

Yuxarıda qeyd olunan göstəricilər göstərir ki, mühasibat uçotunun rəqəmsallaşması üçün tələb olunan əsas texnoloji və sosial baza artıq müəssisə səviyyəsində mövcuddur və problem infrastrukturdan çox institusional koordinasiya və insan kapitalının ixtisaslaşması ilə bağlıdır. Beləliklə, rəqəmsal mühasibat uçotunun tətbiqi texniki baxımdan yeni mərhələ deyil, mövcud rəqəmsal infrastrukturun daha funksional istifadəsi mərhələsidir.

Rəqəmsal mühasibatda yeniliklər

Rəqəmsal mühasibat uçotunda ən mühüm yeniliklərdən biri elektron qaimə-faktura (e-invoice) sisteminin tətbiqidir. Elektron qaimə-faktura vergi inteqrasiyası və audit məqsədləri üçün kağız sənədlərə ehtiyac qalmadan hesab-fakturaların elektron mühitdə göndərilməsini, qəbulunu və saxlanılmasını təmin edir. Bu sistem satıcıların billing proqramlarında formalaşdırılan məlumatların birbaşa alıcıların ERP sistemlərinə ötürülməsinə əsaslanır və nəticədə audit və vergi nəzarətinin rəqəmsal mühitdə aparılmasına imkan yaradır. Elektron qaimə-faktura tətbiqləri ölkələr üzrə fərqli hüquqi və institusional modellərlə həyata keçirilir: Avropa İttifaqında vergi qanunvericiliyi ilə inteqrasiya olunmuş sistemlər, ABŞ-da isə avtomatik yaradılan strukturlaşdırılmış elektron hesab-fakturalar mövcuddur. Azərbaycanda isə elektron daşıyıcılarda yaradılan, elektron şəkildə mübadilə edilən, saxlanılan və nümayiş etdirilən sənədlər e-qaimə-faktura kimi qəbul olunur. E-qaimə-fakturaların tətbiqi fakturaların hazırlanması və göndərilmə müddətini qısaldır, xərcləri azaldır, ödəniş proseslərini sürətləndirir, nəzarət mexanizmlərini gücləndirir, nağd pul axınlarının idarə edilməsini asanlaşdırır və vergi inzibətçiliyinin səmərəliliyini artırır (Cuylen et al., 2016; Aydın, 2017).

E-ledger (elektron mühasibat dəftəri) isə müəyyən standartlara uyğun hazırlanmış, rəqəmsal mühitdə qeydə alınan və elektron imza ilə hüquqi qüvvəsi təsdiqlənən uçot sənədlərini əhatə edir. Bu sistem kağız əsaslı mühasibat dəftərlərinin istifadəsini aradan qaldırır, çap və arxivləşmə xərclərini azaldır və mühasibat kitablarının elektron mühitdə hazırlanmasını, təqdim edilməsini və saxlanılmasını mümkün edir. E-ledger çərçivəsində vergi ödəyiciləri öz mühasibat dəftərlərini XBRL formatında hazırlayırlar və fiziki şəxslər elektron imza, hüquqi şəxslər isə maliyyə möhürü ilə təsdiqləyirlər (Ertürk, 2015; Sabuncu, 2022; Güney, 2014).

Rəqəmsal mühasibatın digər mühüm elementi elektron arxiv faktura (e-archive invoice) sistemidir. Bu sistem qaimə-fakturaların elektron mühitdə hazırlanmasını, saxlanmasını və zəruri hallarda hesabat kimi təqdim olunmasını təmin edir. Elektron arxiv fakturalarının əsas məqsədi çoxsaylı sənəd dövriyyəsi olan təsərrüfat subyektlərini kağız arxiv yükündən azad etmək və əməliyyat xərclərini azaltmaqdır. Elektron qaimə-faktura sisteminə daxil olan subyektlər üçün elektron arxiv fakturalarından istifadə daha çevik mexanizm yaradır və əlavə qeydiyyat prosedurları tələb etmir. Bu fakturalar mütləq şəkildə hesab nömrəsini, verilmə tarixini, satıcı və alıcının vergi identifikasiya nömrələrini, ödəniləcək məbləği və əməliyyat müddətini özündə əks etdirməlidir (Aydın, 2017).

Rəqəmsal mühasibat uçotunun əsas sütunlarından biri e-invoice (elektron qaimə-faktura) və e-tax (elektron vergi idarəetməsi) mexanizmlərinin tətbiqidir. Azərbaycan Respublikasında elektron qaimə-fakturalar Dövlət Vergi Xidməti tərəfindən yaradılmış “e-Taxes” portalı vasitəsilə təqdim olunur və bu sistem təsərrüfat subyektləri arasında aparılan əməliyyatların tam şəkildə rəqəmsal mühitdə rəsmiləşdirilməsini təmin edir. Elektron qaimə-fakturaların tətbiqi kağız dövriyyəsi aradan qaldırmaqla yanaşı, maliyyə məlumatlarının operativ ötürülməsinə, vergitutma bazasının daha şəffaf formalaşdırılmasına və vergi nəzarətinin effektivliyinin artırılmasına xidmət edir. E-tax sistemi çərçivəsində vergi bəyannamələrinin təqdim edilməsi, ödənişlərin aparılması və hesabatların formalaşdırılması avtomatlaşdırılmış qaydada həyata keçirilir ki, bu da mühasibat uçotunun dövlətin fiskal sistemləri ilə birbaşa inteqrasiyasını təmin edir və rəqəmsal mühasibat mühitinin institusional əsaslarını möhkəmləndirir (State Tax Service under the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan, 2025).

Azərbaycan kontekstində rəqəmsal mühasibat uçotu ilə bağlı rəsmi mənbələr konkret “e-uçot”, e-invoicing (elektron qaimə-faktura) və rəqəmsal vergi uçotu sistemlərinin tətbiqi ilə bağlı hüquqi və institusional əsasları təqdim edir. Bunların arasında ən önəmlisi Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin e-Taxes portalı çərçivəsində tətbiq olunan elektron qaimə-faktura sistemidir, hansı ki, müəssisələr üçün mühasibat əməliyyatlarının rəqəmsal aparılmasının birbaşa nümunəsidir. Dövlət Vergi Xidmətinin rəsmi saytına görə, Vergi Məcəlləsinin tələblərinə uyğun olaraq, ÜDM üzrə qeydiyyatda olan vergi ödəyiciləri elektron qaimə-fakturaları yalnız “e-Taxes” portalı vasitəsilə online və ya offline rejimdə təqdim etməlidirlər, bu da kağız əsaslı uçotdan rəqəmsal uçota keçiddə mühüm addımdır (taxes.gov.az) Bu sistem praktik olaraq mühasibat uçotunun rəqəmsallaşmasının bir hissəsidir, çünki o yüklənmə, imzalanma və göndərilmə proseslərini **rəqəmsal proqramlar və İnternet üzərindən** həyata keçirir; bu da müəssisələrin maliyyə məlumatlarını avtomatlaşdırılmış sistemlərdə qeyd etməsini təmin edir. Elektron qaimə-faktura modulu (e-invoice) müəssisələr üçün həm vergi hesabatlarının, həm də daxili maliyyə uçotunun real vaxt rejimində aparılmasını təmin edən əsas komponentlərdən biridir.

Rəqəmsal uçot mühitinin hüquqi etibarlılığını təmin edən əsas mexanizmlərdən biri e-signature (elektron imza) sistemidir. Azərbaycanda elektron imza infrastrukturunu “Asan İmza” və “Sima İmza” kimi dövlət tərəfindən təsdiqlənmiş platformalar vasitəsilə həyata keçirilir. “Asan İmza” mobil əsaslı elektron imza sistemi olaraq istifadəçilərə bank, vergi, mühasibat və dövlət xidmətlərində hüquqi qüvvəyə malik sənədləri məsafədən imzalamaq imkanı yaradır. “Sima İmza” isə daha geniş spektrdə rəqəmsal identifikasiya və elektron imzalama funksiyalarını özündə birləşdirərək dövlət və özəl sektor sistemlərinə təhlükəsiz çıxışı təmin edir. Bu mexanizmlər mühasibat uçotu sənədlərinin, müqavilələrin, hesabatların və elektron qaimə-fakturaların hüquqi qüvvəyə malik şəkildə rəqəmsal mühitdə təsdiqlənməsinə şərait yaradır və kağız əsaslı təsdiqləmə mexanizmlərini əvəz edir (Digital Development and Transport Ministry of Azerbaijan, 2025; ASAN Innovation Center, 2025).

“Sima Token” mexanizmi isə rəqəmsal identifikasiyanın texnoloji əsasını daha da gücləndirən təhlükəsizlik aləti kimi çıxış edir. Token əsaslı identifikasiya istifadəçinin şəxsiyyətini təsdiqləməklə yanaşı, mühasibat və maliyyə sistemlərinə giriş zamanı məlumatların qorunmasını təmin edir və kibertəhlükəsizlik risklərini minimuma endirir. “Asan İmza”, “Sima İmza” və “Sima Token” birlikdə Azərbaycanda rəqəmsal hüquqi mühitin formalaşmasına xidmət edən vahid ekosistem yaradır. Bu ekosistem mühasibat uçotunun yalnız texniki proses deyil, hüquqi cəhətdən tam etibarlı və dövlət tərəfindən tanınan rəqəmsal sistem kimi fəaliyyət göstərməsini təmin edir. Nəticə etibarilə, e-invoice, e-tax və e-signature mexanizmlərinin tətbiqi mühasibat uçotunun rəqəmsal transformasiyasını sürətləndirir, məlumatların təhlükəsizliyini və etibarlılığını artırır, maliyyə idarəetməsində şəffaflıq və səmərəliliyi yüksəldir (State Agency for Public Service and Social Innovations, 2025).

Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotu ekosistemi

Rəqəmsal iqtisadiyyat şəraitində mühasibat uçotu artıq yalnız texniki uçot və hesabat funksiyasını yerinə yetirən mexanizm kimi deyil, iqtisadi idarəetmənin strateji informasiya bazasını formalaşdırən kompleks sistem kimi çıxış edir. Bu baxımdan Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotunun formalaşması ayrıca texnoloji yeniliklərin tətbiqi prosesi deyil, hüquqi-institusional mühitin, dövlət rəqəmsallaşma siyasətinin, texnoloji infrastrukturun və insan kapitalının qarşılıqlı təsiri nəticəsində yaranan vahid ekosistem kimi qiymətləndirilməlidir. “Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotu ekosistemi” anlayışı məhz bu çoxkomponentli və sistemli yanaşmanı ifadə edir və rəqəmsal uçotu ayrı-ayrı alətlərin məcmusu deyil, bir-birini tamamlayan elementlər üzərində qurulmuş institusional-texnoloji idarəetmə modeli kimi təqdim edir.

“Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotu ekosistemi” anlayışı mühasibat uçotunun rəqəmsallaşmasını təkcə texnoloji modernləşmə prosesi kimi deyil, çoxkomponentli və institusional xarakter daşıyan kompleks sistem kimi şərh edir. Bu yanaşmaya görə rəqəmsal mühasibat uçotu yalnız proqram təminatlarının tətbiqi və ya əməliyyatların avtomatlaşdırılması ilə məhdudlaşmış; o, hüquqi-institusional mühit, texnoloji infrastruktur, hüquqi etibarlılıq mexanizmləri və insan kapitalı arasında qarşılıqlı və dinamik əlaqələr üzərində formalaşan sosial-iqtisadi sistemdir. Ekosistem yanaşması mühasibat uçotunun rəqəmsallaşmasını bir-birindən asılı olmayan texniki alətlərin məcmusu kimi deyil, qarşılıqlı şəkildə bir-birini tamamlayan və gücləndirən elementlərin inteqrasiya olunmuş fəaliyyəti kimi təqdim edir. Məqalədə təqdim olunan “Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotu ekosistemi” konseptual modeli sistem yanaşması əsasında formalaşdırılmışdır. Modelin əsas məqsədi rəqəmsal mühasibat uçotunun ayrı-ayrı texnoloji tətbiqlər toplusu olmadığını, hüquqi-institusional baza + texnoloji platformalar + hüquqi etibarlılıq (e-imza/identifikasiya) + insan kapitalı elementlərinin sinxron fəaliyyəti nəticəsində formalaşan vahid idarəetmə mexanizmi olduğunu izah etməkdir.

A. Hüquqi və institusional baza (tənzimləyici mühit)

Bu blok rəqəmsal mühasibat uçotunun “qaydalarını” və məcburedici/istiqləndirici çərçivəsini müəyyən edir. Buraya daxildir:

- “Mühasibat uçotu haqqında” qanunvericilik və dəyişikliklər;
- Prezident fərmanları və icra mexanizmləri;
- dövlət rəqəmsallaşma strategiyaları;
- fiskal və hesabat standartları (tələblər, formatlar, təqdimetmə qaydaları).

B. Texnoloji alətlər və platformalar (əməliyyat infrastruktur)

Bu blok rəqəmsal uçotun “necə həyata keçirildiyini” göstərir:

- ERP və mühasibat proqramları (məlumatın toplanması, emalı, hesabat);
- e-invoice (elektron qaimə-faktura), e-tax (elektron vergi xidmətləri);
- e-ledger, e-archive (elektron dəftər və elektron arxiv);
- bulud texnologiyaları və sistem inteqrasiyası (real vaxt/relyativ real vaxt).

C. Hüquqi etibarlılıq və təhlükəsizlik mexanizmləri (trust layer)

Bu blok rəqəmsal sənədlərin hüquqi qüvvəyə minməsi və məlumatın qorunması üçündür:

- elektron imza və rəqəmsal identifikasiya (məs., Asan İmza, SİMA);
- autentifikasiya/token həlləri;
- kibertəhlükəsizlik, məlumat məxfiliyi, giriş səlahiyyətləri;

- audit izi (loglar), dəyişikliklərin izlənməsi.

D. İnsan kapitalı və təşkilati səriştələr (kompetensiya bloku)

Bu blok olmadan texnologiya “işləmir” — çünki sistemləri tətbiq edən, işlədən və nəzarət edən insandır:

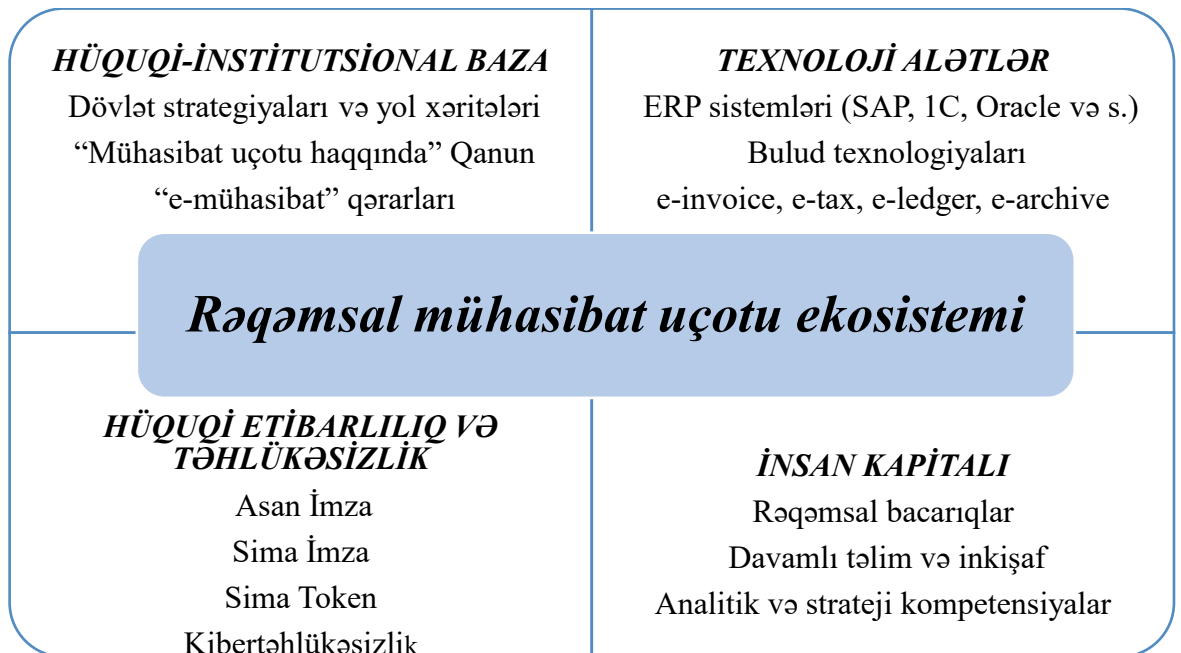
- mühasiblərin rəqəmsal bacarıqları;
- İT və mühasibat əməkdaşlığı;
- daxili nəzarət mədəniyyəti;
- təlim və dəyişikliklərin idarə edilməsi (change management).

Modelə görə əlaqə belə qurulur:

1. Hüquqi-institusional baza tələbləri müəyyən edir (format, təqdimetmə, məsuliyyət).
2. Bu tələblər əsasında texnoloji alətlər uçot prosesini avtomatlaşdırır və inteqrasiya edir.
3. Prosesin hüquqi qüvvəyə minməsi və risklərin idarə olunması üçün e-imza/identifikasiya və təhlükəsizlik mexanizmləri prosesə “etibar qatını” əlavə edir.
4. Bütün sistemin effektivliyi insan kapitalının bacarıqları ilə reallaşır (sistemi düzgün qurmaq, işlətmək, nəzarət etmək, nəticəni şərh etmək).

Modelin “nəticə” qatında rəqəmsal mühasibat uçotunun müəssisə və dövlət səviyyəsində yaratdığı nəticələr göstərilir:

- Şəffaflıq: əməliyyatların izlənməsi, audit izi, sənəd dövriyyəsinin standartlaşması;
- Operativlik: məlumatın real vaxtda/tez yenilənməsi, hesabatların daha sürətli hazırlanması;
- Dəqiqlik: manual səhvlərin azalması, uzlaşmanın asanlaşması;
- Nəzarət və uyğunluq (compliance): vergi və hesabat tələblərinə uyğunluğun yüksəlməsi;
- Qərarvermə keyfiyyəti: analitik hesabatların artması, idarəetmənin məlumatla dəstəklənməsi;
- Xərc və vaxt qənaəti: kağız dövriyyəsinin azalması, əməliyyat xərclərinin düşməsi.

Şəkil 1. Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotu ekosistemi (konseptual model).

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Şəkildə göstərildiyi kimi, rəqəmsal mühasibat uçotu hüquqi və institusional baza üzərində formalaşaraq texnoloji alətlər vasitəsilə həyata keçirilir, elektron imza və identifikasiya mexanizmləri ilə hüquqi etibarlılıq qazanır, insan kapitalının rəqəmsal bacarıqları ilə funksionallaşır və nəticədə maliyyə idarəetməsində şəffaflıq, səmərəlilik və qərarvermə keyfiyyətini yüksəldir.

NƏTİCƏ VƏ MÜZAKİRƏLƏR.

Bu tədqiqatın nəticələri göstərir ki, rəqəmsallaşma mühasibat uçotunun həm nəzəri əsaslarına, həm də praktik icra mexanizmlərinə birbaşa təsir etməklə uçotu “qeydiyyat və hesabat”

funksiyasından çıxarıb idarəetməni dəstəkləyən strateji informasiya sisteminə çevirmişdir. Ənənəvi kağız əsaslı və əl əməyinə söykənən prosedurlar mərhələli şəkildə elektron platformalarla əvəz olunur, məlumatların toplanması, emalı və ötürülməsi real vaxt rejiminə yaxınlaşdırılır (Deshmukh, 2006). Bu transformasiya nəticəsində uçot sistemlərində operativlik, dəqiqlik və şəffaflıq yüksəlir; audit və nəzarət mexanizmləri isə daha sistemli və texnoloji əsaslı qurulur. Eyni zamanda rəqəmsal uçotun tətbiqi mühasibat funksiyalarının digər sahələrlə (satınalma, logistika, satış, HR və s.) inteqrasiyasını gücləndirir ki, bu da maliyyə idarəetməsində çevikliyi və analitik potensialı artırır (Prasetianingrum & Sonjaya, 2024). Nəticələr həmçinin göstərir ki, rəqəmsal mühasibat uçotunun genişlənməsi mühasib peşəsinin rolunu dəyişir: mühasib artıq yalnız texniki icraçı deyil, həm də informasiya sistemlərinin idarə olunması, təhlil və qərarvermənin dəstəklənməsi proseslərində aparıcı subyektə çevrilir (Gulin və b., 2019).

Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotunun formalaşması daha çox institusional-siyasət yönümlü inkişaf trayektoriyası ilə xarakterizə olunur. Dövlət səviyyəsində rəqəmsallaşmanı sürətləndirən strategiya və proqramlar, habelə “Mühasibat uçotu haqqında” qanunvericilik aktlarına edilən dəyişikliklər uçotun elektron aparılmasını normativ müstəvidə möhkəmləndirir. Xüsusilə “e-mühasibat” informasiya sisteminin yaradılması və “Hökumət buludu”na inteqrasiya xətti mühasibat uçotunun elektronlaşdırılmasını institusional mexanizm kimi formalaşdırır (president.az). Rəqəmsal infrastruktur və sosial baza baxımından da ölkədə rəqəmsallaşmanın səviyyəsi uçotun elektronlaşdırılması üçün əlverişli mühit yaradır: internet istifadəçiliyinin və mobil genişzolaqlı abunəçiliyin yüksək olması, ev təsərrüfatlarında internet və kompüter təminatının artması, müəssisələrdə İKT-dən istifadənin struktur xarakter alması göstərir ki, rəqəmsal mühasibat uçotu üçün tələb olunan baza şərait əhəmiyyətli dərəcədə mövcuddur (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2025).

Tətbiqi mexanizmlər səviyyəsində nəticələr e-invoice (elektron qaimə-faktura), e-tax (elektron vergi idarəetməsi), e-ledger və e-archive invoice kimi alətlərin rəqəmsal uçot ekosisteminin əsas sütunları olduğunu göstərir. Elektron qaimə-faktura mexanizmi sənəd dövriyyəsini sürətləndirir, əməliyyat xərclərini azaldır, uzlaşma və nəzarət proseslərini asanlaşdırır, vergi inzibatchılığı və audit üçün məlumatların avtomatik əldə edilməsini mümkün edir (Cuylen et al., 2016; Aydın, 2017). Elektron mühasibat dəftəri (e-ledger) və elektron arxiv faktura isə uçot sənədlərinin elektron formatda saxlanmasını, hüquqi qüvvə ilə təsdiqlənməsini və arxiv xərclərinin azalmasını təmin etməklə uçotun səmərəliliyini artırır (Ertürk, 2015; Sabuncu, 2022; Güney, 2014). Bundan əlavə, elektron imza və rəqəmsal identifikasiya mexanizmləri (“Asan İmza”, “Sima İmza”, “Sima Token”) rəqəmsal uçot mühitinin hüquqi etibarlılığını və əməliyyat təhlükəsizliyini təmin edən əsas komponentlər kimi çıxış edir. Beləliklə, Azərbaycanın rəqəmsal uçot modeli “texnologiya + hüquqi etibarlılıq + dövlət inteqrasiyası” xətti üzrə sistemləşir.

Nəticələr eyni zamanda göstərir ki, rəqəmsal uçot prosesinin dərinləşməsi yeni risk və çağırışlar doğurur. Proqram təminatlarından asılılığın artması, kibertəhlükəsizlik və məlumat məxfiliyi riskləri, internet infrastrukturunun qeyri-bərabərliyi, habelə yüksək ixtisaslı rəqəmsal kadr çatışmazlığı rəqəmsal mühasibat sistemlərinin effektivliyinə təsir edən əsas amillər sırasındadır (Shirinov, 2020). Buna görə rəqəmsal mühasibat uçotunun davamlı tətbiqi texnoloji modernləşmə ilə yanaşı, daxili nəzarət çərçivələrinin yenilənməsi, risklərin idarə olunması və insan resurslarının rəqəmsal bacarıqlarının artırılması kimi təşkilati tədbirlərlə müşayiət olunmalıdır.

NƏTİCƏ

Məqalənin ümumi nəticəsi ondan ibarətdir ki, rəqəmsallaşma mühasibat uçotunun mahiyyətində və funksional rolunda fundamental transformasiya yaradaraq onu təşkilatların qərarvermə və idarəetmə mexanizmlərinin strateji informasiya bazasına çevirir. Rəqəmsal mühasibat uçotu müasir iqtisadiyyatın sürətli dəyişən tələblərinə uyğun olaraq uçot proseslərini avtomatlaşdırır, sənəd dövriyyəsini elektronlaşdırır, nəzarət və audit imkanlarını genişləndirir, həm müəssisə daxilində, həm də dövlət fiskal sistemləri ilə inteqrasiya vasitəsilə şəffaflığı artırır. Azərbaycanda bu prosesin inkişaf trayektoriyası dövlətin rəqəmsallaşma siyasəti, normativ-hüquqi baza və e-

infrastrukturun sistemli şəkildə genişlənməsi ilə xarakterizə olunur; e-invoice, e-tax, e-accounting və elektron imza sistemləri isə bu transformasiyanın praktiki dayaqlarını formalaşdırır.

Eyni zamanda, rəqəmsal mühasibat uçotunun genişlənməsi yalnız üstünlüklər yaratmır; o, kibertəhlükəsizlik, məlumat məxfiliyi, texnoloji asılılıq və kadr səriştəliliyi kimi riskləri də aktuallaşdırır. Buna görə rəqəmsal mühasibat uçotunun səmərəli və dayanıqlı tətbiqi üçün kompleks yanaşma zəruridir: (i) hüquqi və institusional mexanizmlərin ardıcıl təkmilləşdirilməsi, (ii) texnoloji platformaların standartlaşması və təhlükəsizlik tədbirlərinin gücləndirilməsi, (iii) mühasiblərin rəqəmsal savadlılığının artırılması və peşəkar təlimlərin davamlı təşkili. Bu istiqamətlərin sinxron inkişafı rəqəmsal mühasibat uçotunun ölkədə daha geniş tətbiqinə, maliyyə idarəetməsində səmərəliliyin yüksəlməsinə və rəqəmsal iqtisadiyyatın institusional əsaslarının möhkəmlənməsinə töhfə verəcəkdir.

Məqalənin əsas elmi yeniliyi Azərbaycanda rəqəmsal mühasibat uçotunun hüquqi, texnoloji, institusional və insan kapitalı komponentlərini vahid sistem çərçivəsində birləşdirən “ekosistem modeli” kimi konseptuallaşdırılmasıdır. Bu model rəqəmsal mühasibat uçotunun yalnız texnoloji modernləşmə deyil, institusional və strateji idarəetmə mexanizmi olduğunu elmi əsaslarla sübut edir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2025-ci il 7 mart tarixli 154-VIIQD nömrəli Qanununun tətbiqi və “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 7 fevral tarixli 192 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı » Azərbaycan Prezidentinin Rəsmi internet sahifəsi
2. ASAN İnnovasiya Mərkəzi. (2025). *Asan İmza – Mobil elektron imza sistemi*. <https://www.asanimza.az>
3. Auditorlar Palatası. (2023). *Mühasibat uçotu və auditin rəqəmsallaşdırılması üzrə tövsiyələr*. Auditorlar Palatası, Azərbaycan Respublikası. [Az Цифровизация аудита и бух учета.pdf](#)
4. Aydın, F. Z. (2017). *Türkiyə'de e-fatura ve e-defter uygulamalarının işletmeler üzerindeki yansımaları ve bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Türkiyə'de e-fatura ve e-defter uygulamalarının işletmeler üzerindeki yansımaları ve bir araştırma | Tezler | Tezara
5. Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi. (2025). *Rəqəmsal şəxsiyyət və elektron hökumət xidmətləri*. <https://www.asan.gov.az>
6. Azərbaycan Respublikası Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi/ Ministry of Digital Development and Transport of the Republic of Azerbaijan. (2025). *Azerbaijan digital development: Statistical data*. <https://mincom.gov.az/en/media-en/statistical-data/azerbaijan-digital-development> Statistika-kitab-ENG.pdf
7. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2025). *Azərbaycanda rəqəmsal inkişaf/Digital development in Azerbaijan* Rəqəmsal İnkişaf A4.pdf
8. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti. (n.d.). *E-invoicing (electronic invoices)*. <https://www.taxes.gov.az/en/page/elektron-qaime-faktura> DÖVLƏT VERGİ XİDMƏTİ
9. Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi. (2025). *SİMA – Rəqəmsal şəxsiyyət və elektron imza platforması*. <https://sima.az>
10. Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi. (2025). *Azərbaycanda rəqəmsal transformasiya və kibertəhlükəsizlik infrastrukturunu*. <https://mincom.gov.az>
11. Badria, N., & Hasanah, N. (2024). The role of digital accounting for SMEs in facing business challenges in the digital era. *Accounting and Finance*

- Studies, 4(4). <https://doi.org/10.47153/afs44.11192024> (PDF) The Role of Digital Accounting for SMEs in Facing Business Challenges in the Digital Era
12. Cuylen, A., Kosch, L., & Breitner, M. H. (2016). Development of a maturity model for electronic invoice processes. *Electronic Markets*, 26(2), 115–127. <https://doi.org/10.1007/s12525-015-0206-x> Development of a maturity model for electronic invoice processes | Electronic Markets
 13. Deshmukh, A. (2006), Digital accounting: The effects of the internet and ERP on accounting, SCOPUS, IGI Global. Digital Accounting: The Effects of the Internet And Erp on Accounting
 14. Gulin, D., Hladika, M., & Valenta, I. (2019). Digitalization and the Challenges for the Accounting Profession. *ENTRENOVA-ENTerprise REsearch InNOVAtion*, 5(1), 428-437. Digitalization and the Challenges for the Accounting Profession
 15. Güney, A. (2014). Role of technology in accounting and e-accounting. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 152, 852–855. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.09.333> Role of Technology in Accounting and E-accounting
 16. Kупenova, Z., Baimukhanova, S., Nurgalieva, G., Zhunisova, G., & Nurmukhan, A. (2020). Digital economy and its role in accounting. *E3S Web of Conferences*, 159, 04032. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202015904032>
 17. Prasetianingrum, S., & Sonjaya, Y. (2024). *The Evolution of Digital Accounting and Accounting Information Systems in the Modern Business Landscape*. **Advances in Applied Accounting Research**, 2(1), 39–53. <https://doi.org/10.60079/aaar.v2i1.165> View of The Evolution of Digital Accounting and Accounting Information Systems in the Modern Business Landscape
 18. Sabuncu, B. (2022). The effects of digital transformation on the accounting profession. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 103–115. (PDF) The Effects of Digital Transformation on the Accounting Profession
 19. Shirinov, U. (2020). ACCOUNTING IN THE DIGITAL ECONOMY: SIGNIFICANCE AND ADVANTAGES. *International Finance and Accounting*, 2020(3) ACCOUNTING IN THE DIGITAL ECONOMY: SIGNIFICANCE AND ADVANTAGES

ABSTRACT

THE ROLE AND IMPORTANCE OF DIGITAL ACCOUNTING IN THE MODERN ECONOMY

Elxan Bodurov

The article examines the role and significance of digital accounting in the context of the modern economy and provides a scientific analysis of the mechanisms of its formation, the current situation, and development prospects in Azerbaijan. It is argued that digital accounting is not limited to the use of technological tools alone, but functions as an integrated management system formed through the synchronous interaction of the legal and institutional framework, technological platforms, legal reliability mechanisms (electronic signature and digital identification), and human capital.

The methodological basis of the research includes the analysis of normative and legal documents, thematic and semantic analysis of international academic literature, descriptive statistical methods, and conceptual modeling. The Law of the Republic of Azerbaijan “On Accounting” and its amendments, presidential decrees, regulatory documents of the State Tax Service, as well as statistical data from the State Statistical Committee and the Ministry of Digital Development and Transport constitute the main information base of the study.

As a result of the research, a conceptual model titled “The Digital Accounting Ecosystem in Azerbaijan” has been developed, demonstrating that digital accounting operates as an integrated system based on the interdependence between the legal environment, technological infrastructure,

electronic signature and identification mechanisms, and human capital. It has been determined that e-invoice, e-tax, ERP systems, Asan İmza, and SIMA platforms significantly enhance the efficiency, transparency, and legal reliability of digital accounting practices.

At the same time, the study identifies the key challenges in the implementation of digital accounting, including cybersecurity risks, the need to ensure data privacy, technological dependency, and the necessity of improving the digital competencies of accounting professionals.

In conclusion, the article demonstrates that digital accounting in Azerbaijan represents not merely a process of technical modernization, but a strategic transformation mechanism that enhances the efficiency of financial management, strengthens transparency, and reinforces the institutional foundations of the digital economy.

Keywords: *Digital accounting, e-accounting, digital transformation, electronic signature, electronic tax system, human capital.*

АННОТАЦИЯ

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВОГО БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЁТА В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ

Эльхан Бодуров

В статье рассматриваются роль и значение цифрового бухгалтерского учёта в условиях современной экономики, а также даётся научный анализ механизмов его формирования, текущего состояния и перспектив развития в Азербайджане. Обосновывается, что цифровой бухгалтерский учёт не ограничивается лишь использованием технологических инструментов, а функционирует как интегрированная система управления, формируемая в результате синхронного взаимодействия правовой и институциональной базы, технологических платформ, механизмов правовой надёжности (электронной подписи и цифровой идентификации) и человеческого капитала.

Методологическую основу исследования составляют анализ нормативно-правовых документов, тематический и семантический анализ международной научной литературы, методы описательной статистики и концептуальное моделирование. Основной информационной базой исследования послужили Закон Азербайджанской Республики «О бухгалтерском учёте» и внесённые в него изменения, указы Президента, нормативные документы Государственной налоговой службы, а также статистические данные Государственного комитета по статистике и Министерства цифрового развития и транспорта.

В результате исследования была разработана концептуальная модель под названием «Экосистема цифрового бухгалтерского учёта в Азербайджане», которая демонстрирует, что цифровой бухгалтерский учёт функционирует как интегрированная система, основанная на взаимозависимости правовой среды, технологической инфраструктуры, механизмов электронной подписи и цифровой идентификации, а также человеческого капитала. Установлено, что такие инструменты, как e-invoice, e-tax, ERP-системы, Asan İmza и платформы SIMA, существенно повышают эффективность, прозрачность и правовую надёжность практики цифрового бухгалтерского учёта.

В то же время в статье выявлены ключевые проблемы внедрения цифрового бухгалтерского учёта, к которым относятся риски кибербезопасности, необходимость обеспечения конфиденциальности данных, технологическая зависимость, а также потребность в повышении уровня цифровых компетенций бухгалтерских специалистов.

В заключение показано, что цифровой бухгалтерский учёт в Азербайджане представляет собой не просто процесс технической модернизации, а стратегический механизм трансформации, который повышает эффективность финансового управления, усиливает прозрачность и укрепляет институциональные основы цифровой экономики.

Ключевые слова: *цифровой бухгалтерский учёт, e-accounting, цифровая трансформация, электронная подпись, электронная налоговая система, человеческий капитал.*